

સત્સંગ પ્રદીપ

SATSANG PRADEEP

દર મહીનાની ૨૨મી તારીખે નડીઅદથી પ્રકાશિત થતું
શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવા મંડળનું માસીક મુખ્યપત્ર

Published from Nadiad on 22nd of every Month

Monthly Publication of Shree Swaminarayan Satsang Seva Mandal

વર્ષ : ૪	૫૫	૨૨-જાન્યુઆરી - ૨૦૨૦	૫૫	અંક : ૧૧
Year : 4	૫૫	22- JANUARY- 2020	૫૫	Issue : 11

સત્તસંગ પ્રદીપ		
વર્ષ : ૪	અનુક્રમણિકા	અંક : ૧૧
ક્રમ	લેખ તથા લેખક	પૃષ્ઠા
૧. આજનો સુવિચાર		૩
૨. સ્પર્શવિવેક		૪
–શ્રી ઈશ્વરલાલ લાભશંકર પંડ્યા		
૩. પુર્ણકામપણું		૧૪
–દયાળુશ્રી ગુરુજી		
૪. મુમુક્ષુની ડાયરીમાંથી		૧૮

અગત્યની નોંધ : સર્વે સભ્યો અને “સત્તસંગ પ્રદીપ”ના ગ્રાહકોને જણાવવાનું કે શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્તસંગ સેવા મંડળની Web site www.satsangsalila.com કાર્યરત થયેલ છે. તેના ઉપર માસિક “સત્તસંગ પ્રદીપ” દર મહિને upload થશે તેની નોંધ લેવી. વિદેશી સભ્યોને-ગ્રાહકોને વિનંતિ કે તેઓના mail id આપણા [info @ satsangsalila.com](mailto:info@satsangsalila.com) પર મોકલે જેથી તેઓને e mail કરી શકાય.

–તંત્રી.

જાહેર વિનંતી

શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્તસંગ સેવા મંડળના “સત્તસંગ પ્રદીપ” માં આજીવન લવાજમ, સરનામામાં ફેરફાર અંગે નીચે જણાવેલ “મંત્રી” નો સંપર્ક કરવા વિનંતી.
પંકજભાઈ ડી. ભંડુ

૩૦૪, સીલ્વર રૂપેર એપાર્ટમેન્ટ, ક્રીસ્ટાન્ડ, શ્રીનગર સોસાયટી, દિનેશમીલ રોડ, વડોદરા-૩૬૦૦૨૦.

“સત્તસંગ પ્રદીપ”માં લેખ મોકલવા માટે “તંત્રી”ના સરનામે મોકલવા વિનંતી.

શ્રી સ્વામિનારાયણો વિજયતેતરામ ! સેવામુક્તિશ્વગમ્યતામ !

શલ્યંહ પ્રદીપ

(ફ્રેસ્ટ રજિ. નં. ખેડા એ/૨૧૮૭)

આધ પ્રથોતા : પ. પૂ. મોટાભાઈશ્રી ઈશ્વરલાલ લા. પંડ્યા
માનદ તંત્રી : ઈન્દ્રિયાર લક્ષ્મીપ્રસાદ પંડ્યા

સં. ૨૦૭૬ - પોષ કર્તાવિષય : ઈન્દ્રિયાર લક્ષ્મીપ્રસાદ પંડ્યા, 'ગુરુકૃપા', અંગરીયા પોળ, નાશ્વરાડા, નાશ્વરાડા, નાશ્વરાડા - ૩૮૯૦૦૧ જાન્યુઆરી - ૨૦૨૦ અંક : ૧૧

આજનો સુવિચાર

“....એકલા બેસીને કે સમુહમાં રહીને પરમહૃપાળુ
પ્રત્યક્ષ પરમાત્મા શ્રીહરિ શ્રી લક્ષ્મીનારાયણાદેવનું ભજન
ચિંતનથી સેવન કરતા રહેશો. ગ.પ.પ.-૫૪ અને ગ.મ.પ.૫૪
એ બે વચનામૃતોમાં જે સરળ, સચોટ અને નિર્વિદ્ધ ધોરીમાર્ગ
પરમાત્માએ આપણાને આહેશોલો છે, તે માર્ગ જતાં વિદ્ધન
નથી પણ શાંતિ, આનંદ અને હિંદ્ય જોમ રહે છે, થાક
લાગતો નથી અને સતત સ્કુર્ત રહે છે.....”

(“અમૃતવધ-૨”માંથી)

સ્પર્શવિવેક

શ્રી ઈશ્વરલાલ લાભશંકર
પંડ્યા

નોંધ : આ લેખ અ. નિ. ઈશ્વરલાલ લા. પંડ્યાના લેખ સંગ્રહ “નિમિત્ત માત્ર”માંથી
લેવામાં આવ્યો છે.

માણસ જીવનમાં નિત્ય બે પ્રકારનો
આહાર કરતો હોય – એક અન્નાદિકનો; એ
સ્થૂળ આહાર કહેવાય છે અને બીજો શબ્દાદિક
પંચવિષયોનો – એ સૂક્ષ્મ આહાર કહેવાય
છે. અંખ વડે રૂપનો, કાન વડે શબ્દનો,
જીહ્વા વડે રસનો, નાક વડે ગંધનો અને ત્વફુ
એટલે ચામડી વડે સ્પર્શ વિષયનો એ નિરંતર
આહાર કરતો હોય છે. જ્ઞાનીઅજ્ઞાની,
ભક્તાભક્ત, યોગીભોગી, સ્ત્રીપુરુષ – સૌ
કોઈ માટે જેમ અન્નાદિકનો સ્થૂળ આહાર
જીવનનિર્વાહ અને વ્યવહાર માટે આવશ્યક
ગણાય છે તેમ શબ્દાદિક પંચવિષયનો સૂક્ષ્મ
આહાર પણ આવશ્યક ગણાય છે. તેમાં પણ
માણસ જગ્યા, સ્વપ્ન કે સુષુપ્તિ ગમે તે
અવસ્થામાં હોય તો પણ શબ્દાદિક
પંચવિષયોરૂપી આહાર ગ્રહણ કરવાની એની
પ્રક્રિયા તો અખંડ ચાલુ જ હોય છે. આ જીવનમાં
સુખ અને શાંતિ મેળવીને અંતે શ્રેય મેળવવા
ઈરણારે અન્નાદિકના સ્થૂળ આહારની તથા
શબ્દાદિક પંચવિષયના સૂક્ષ્મ આહારની સંપૂર્ણ
શુદ્ધિ અવશ્ય જાળવવી જોઈએ. આહારની અને
તેમાં પણ સૂક્ષ્મ આહારની જરી સરખીય અશુદ્ધિ
માણસને આત્મશ્રેચના ઉનનત શિખરેથી
અવનતિની ઊંડી ગર્તામાં તરત જ ફેંકી દે
છે. ઈતિહાસ અને પુરાણોનાં પાને એના અનેક
દાખલાએ નોંધાયેલા છે, આજે પણ એવા
અનેક દાખલાએ બનતા જોવા–સાંભળવા મળે

છે. ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણે તેથી સર્વ
જીવોનું હિત કરે એવી પોતાની શબ્દમૂર્તિ
શિક્ષાપત્રીમાં ખાસ આજ્ઞા કરેલી છે :
‘સર્વેન્દ્રિયાણિ જેયાનિ, રસના તુ વિશેષતઃ।
– મારા આશ્રિતોએ સર્વ જ્ઞાનેન્દ્રિયોને જીતવી
જોઈએ, રસના ઈન્દ્રિયને તો સવિશેષ જીતવી
જોઈએ (શ્લો. ૧૮૬).’ આ અતિ મહાત્મના
ઘમણિશમાં વપરાયેલા ‘રસના’ શબ્દમાં ત્વફુ
એટલે સ્પર્શન્દ્રિયને મોકળી મૂકે, એટલે કે
ગમે તેનો, ગમે ત્યારે, ગમે તેમ સ્પર્શ
કરતો ફરે તો રસના ઈન્દ્રિયને જીતવા
માટે એણો જે પરિશ્રમ લીધેલી હોય તે
નિરર્થક જાય છે; એટલું જ નહિ પણ
ઉચ્ચ સ્થિતિમાંથી એણું પતન પણ થાય
છે. અશુભ અને અસત્ત સ્પર્શના પરિણામે
શુભ અને સત્ત હોય તે પણ અશુભ અને અસત્ત
બની જાય છે. સ્પર્શના કારણે જેમ હેત જાગે
છે તેમ એથી નફરત પણ પેદા થાય છે. સ્પર્શમાં
એવી વિલક્ષણ શક્તિ રહેલી છે.

ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણે તેથી
શિક્ષાપત્રીમાં આશ્રિતોને અને મુમુક્ષુઓને
જુદા જુદા પ્રકારના વિવેકો – વિચારવિવેક,
વાણીવિવેક, આચારવિવેક, આહારવિવેક,
વ્યવહારવિવેક, જડચેતનવિવેક, સારા-
સારવિવેક, સદ્સદ્વિવેક, જ્ઞાનવિવેક,
ધર્મવિવેક, ત્યાગવિવેક, ભક્તિવિવેક, પુરુષ-
પ્રકૃતિવિવેક, શાસ્ત્રવિવેક વગેરે વિવેકો

શીખવેલા છે; પણ તેમાં ઋપુરુષ સ્પર્શવિવેકની વિગતો જુદા જુદા પ્રસંગોને નિમિત્ત બનાવીને લગભગ સોળ વખત સમજાવેલી છે : આ હકીકત એ વિવેકનું વિશિષ્ટ મહિત્વ અને ઉપયોગિતા દાખવે છે. શિક્ષાપત્રીમાં આશ્રિતોના ધર્મો – સામાન્ય અને વિશેષ એવા બે વિભાગમાં સમજાવેલા છે. ઋપુરુષ સ્પર્શવિવેકની પહેલી મહિત્વની આજ્ઞા સામાન્ય ધર્મવિભાગમાં શ્લો. ૪૦ દ્વારા કહેલી છે – (૧) દેવમંદિરમાં દર્શન કરતી વખતે ઉત્સવ સમૈયા દરમિયાન, હરિકથા વાર્તાના શ્રવણવાચન પ્રસંગે, કોઈ પુરુષે કોઈ ઋનો – પછી તે પતિપત્ની હોય, ભાઈબહેન હોય, પિતાપુત્રી હોય, માઈકરો હોય ચા અંગત સ્નેહીસંબંધી મિત્ર હોય તોપણ એકબીજાનો સ્પર્શ ન થાય અની ખાસ કાળજી રાજવી જોઈએ. (૨) શ્લોક ૧૨૪ દ્વારા આચાર્યને તથા (૩) શ્લોક ૧૩૪ દ્વારા આચાર્યપત્નીને સમીપસંબંધ વિનાની ઋ અને પુરુષનો સ્પર્શ કરવાની મના કરેલી છે. (૪) સમીપસંબંધ વિનાની વિદ્યવાનો, આશ્રિત ગૃહસ્થે અને (૫) સમીપસંબંધ વિનાના પુરુષનો, આશ્રિત વિદ્યવાએ સ્પર્શ ન કરવો જોઈએ, એવું શ્લો. ૧૩૫ અને ૧૫૪માં કહેલું છે. (૬) ગર્ભપાત કરાવનારી વ્યક્તિ ઋ હોય તોપણ તેનો વિદ્યવા આશ્રિતે સ્પર્શ ન કરવો જોઈએ, એવું શ્લોક ૧૭૦માં કહેલું છે. (૭) સધવા વિદ્યવા આશ્રિત ઋએ રજ્જુવલાપણું પ્રાણ થાય ત્યારે તેણે ત્રણ દિવસ સુધી કોઈ વ્યક્તિ કે વસ્ત્રનો સ્પર્શ ન કરવો જોઈએ, એવી આજ્ઞા શ્લો. ૧૭૪થી કરેલી છે. (૮થી ૧૧) સંપ્રદાયના બ્રહ્મચારીઓ, સાધ્યો અને પાર્ષ્ડો –

ત્યાગીઓએ દેવદેવીની પ્રતિમા વિના કોઈ ઋનો કે સ્ત્રીની પ્રતિમા કે પ્રતિકૃતિનો કે ઋને ધારણ કરેલાં વસ્ત્ર કે અલંકારોનો કે ઋનો વેશ ધારણ કરનાર પુરુષનો સ્પર્શ કરવાની મના કરેલી છે (શ્લો. ૧૭૫, ૧૭૭, ૧૭૮, ૧૭૯). શિક્ષાપત્રીમાં પાંચ શ્લોકો એવા છે કે જેમાં સ્પર્શ શબ્દ સીધી રીતે વાપરેલો નથી; પણ જે શબ્દ વાપરેલો છે તેના અર્થમાં સ્પર્શના અર્થનો સમાવેશ કરેલો છે. દા.ત. (૧૨) શ્લો. ૧૩૫માં ‘સ્થેયં’, (૧૩) શ્લો. ૧૫૦માં ‘પ્રસંગ’, (૧૪) શ્લો. ૧૮૮માં ‘સંગ’, (૧૫) શ્લો. ૧૮૩માં ‘ધાર્ય’ અને (૧૬) શ્લો. ૧૮૯માં ‘સંગ્રહ’ શબ્દ દ્વારા સ્પર્શનો અર્થ પણ સૂચવવામાં આવેલો છે. શિક્ષાપત્રીમાં શીખવેલા સ્પર્શવિવેકમાં કેવળ મનાઈ જ ફરમાવેલી નથી; કેટલાક પ્રસંગો સ્પર્શની છૂટ પણ આપેલી છે : દા.ત. (૧૭) કાર્યવશાતું વૃદ્ધ અથવા બાળકનો સ્પર્શ થાય તો તેથી વિદ્યવા ઋ માટે અને પ્રાણ જાય એવો આપત્તિપ્રસંગ આવી પડે ત્યારે ત્યાગી આશ્રિત, ઋનો સ્પર્શ કરે તો તેને દોષ ગણેલો નથી. શિક્ષાપત્રીમાં ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણે ઋપુરુષ સ્પર્શવિવેક માટે આ પ્રમાણો સોળ વખત ઘમણિશો આપેલા છે. સ્પર્શવિવેકને આથલું બધું મહિત્વ જે કારણે આપેલું છે તેની વિગતોનો આ લેખમાં વિચાર કરવામાં આવ્યો છે.

ધર્મજગત અને સંપ્રદાયોનો ઈતિહાસ જોતાં જણાય છે કે, ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણે શીખવેલો ઋપુરુષ સ્પર્શવિવેક કંઈક અનોખો અને વિશિષ્ટ પ્રકારનો છે. ઋપુરુષ સ્પર્શવિવેક માટે જે પ્રકારનો આગ્રહ અને ભાર શિક્ષાપત્રીમાં

દાખવવામાં આવેલો છે તેવો જગતમાં કોઈ સંપ્રદાયે દાખવેલો નથી, એમ જો કહીએ તો તેમાં અસત્ય કે અત્યુક્તિ જેવું કંઈ જ નથી. જ્ઞાન, યોગ, વૈરાગ્ય અને ભક્તિની ઓથ લઈને આજે કેટલાક લોકો કહે છે, ‘જીવો મૂળ સ્વરૂપ, સ્વભાવે નથી સ્ત્રી કે નથી પુરુષ; એ તો અવિકારી, અવિનાશી અને નિત્યચેતન તત્ત્વ છે એટલે એને સ્પર્શદોષ લાગતો નથી – લાગે તેમ નથી;’ કેટલાક વળી કહે છે, ‘દેવર્ધન કરતી વખતે દેવની દાઢિમાં આ સ્ત્રી અને પુરુષ – એવી કોઈ બેદ્દેખા હોતી નથી, બધા જ દર્શનાર્થી ભક્તો છે; તેથી એ વખતે સ્ત્રીપુરુષ વચ્ચે બેદ પ્રવર્તો એવું વર્તન રાખવાની કોઈ જરૂર નથી.’ બીજા કેટલાક વળી કહે છે, ‘મુમુક્ષુઓ દેવર્ધન કરવા જાય છે, ઉત્સવ-સમૈયામાં ભેગા થાય છે, તીર્થોમાં જાય છે કે કથાવાર્તા સાંભળવા માટે એકત્ર થાય છે તે સ્ત્રીપુરુષના બેદ ભૂલવા માટે અને અંતે ટાળવા માટે જ ભેગા થતા હોય છે. એવા પ્રસંગે સ્ત્રીપુરુષના બેદ સ્પષ્ટ વર્તાય અને કાયમ થાય એવું વર્તન કે વ્યવસ્થા રાખવી ચા યોજવી એ યોગ્ય ન કહેવાય.’ કેટલાક કહે છે, ‘જે જ્ઞાની, યોગી અને ભક્ત છે તે તો દેહ અને દૈહિક સંબંધો અને વ્યવહારથી હમેશાં પર વર્તતા હોય છે. તેમને માટે તથા જે મુમુક્ષુઓ ભગવદ્માર્ગાગળ વધી રહેલા હોય છે તેમને માટે આ સ્ત્રી અને આ પુરુષ એવા બેદની વાતો કરવી એ અમના માર્ગમાં અવરોધક બને એવો સંભવ છે.’ આ પ્રકારની દલીલો કરીને ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનના માર્ગમાં સ્ત્રીએ પુરુષનો અને પુરુષે સ્ત્રીનો સ્પર્શ ન કરવો

જોઈએ એવો સ્પર્શવિવેક, આદેશાર્થે આપવાનું આ પહેલાં સંપ્રદાયોના આચાર્યો, પ્રવર્તકો અને શાસ્ત્રીપંડિતોએ ટાબ્યું છે – આજે પણ ટાળે છે. પણ ત્યારે એ વિવેકમાં જીવનની જે વાસ્તવિક સ્થિતિનો સ્વીકાર કરવામાં આવેલો છે તેની ધોર અવગણાના થાય છે અને તેથી મુમુક્ષુ નરનારીને ભારે નુકસાન થાય છે એ વાત ભૂલી જવાય છે.

માણસ નિર્ભિકલ્પસમાધિની સ્થિતિમાં હોય ત્યારે એને દેહભાન હોતું નથી; એ સમયે એના માટે વિદ્યાનિષેધના કે સ્પર્શવિવેકના કોઈ નિયમો લાગુ થતા નથી એ હકીકતનો સૌ કોઈ સ્વીકાર કરે છે. પણ જ્યારે એવી સ્થિતિ પ્રવર્તતી ન હોય એટલે કે જ્યારે એ દેહભાનમાં હોય અને બોલવુંચાલવું, ખાવુંપીવું વગેરે દૈહિક કિયા અને વ્યવહાર સાપદાનીથી કરતો હોય ત્યારે આ ધર્મ અને આ અધર્મ, આ સારું અને આ નરસું, આ સત્ત અને આ અસત્ત તથા આ સ્ત્રી અને આ પુરુષ એવી બેદ્દેખા એનામાં પ્રવર્તતી જ હોય છે. એટલે એ વખતે એણે સ્પર્શવિવેકના સર્વ પ્રકારના વિદ્યાનિષેધો અને ધર્મનિયમોનું પાલન અવશ્ય કરવું જોઈએ, એ સિદ્ધાંતવાતનો પણ સાથે સાથે સૌ કોઈએ સ્વીકાર કરવો જ જોઈએ. જગતનાં સર્વ શાસ્ત્રો એક વાત સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જાહેર કરે છે તે એ છે, ‘ભગવાનના માર્ગમાંથી મુમુક્ષુને પાછો પાડનાર બાબતોમાં ચાર બાબતો મુજય છે – સ્ત્રી, દ્રગ્ય, રસાર્થાદ અને માન. એટલે જ્ઞાન, યોગ, ધર્મ, ભક્તિ, સેવા, લોકસંગ્રહ વગેરેની ઓથ લઈને આ ચાર બાબતોના યોગમાં આવવું અને રહેવું એ એને માટે ભારે જોખમકારક હોય છે. તેથી એ ચાર બાબતોના યોગનો નિષેધ કરતા સર્વ ધમદિશોનું

એણે સમજપૂર્વક, સાવધાની અને વિવેકથી પાલન કરવું જોઈએ.’ આ ત્રિકાળાબાધિત સત્યને દ્યાનમાં રાખીને જ ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાચણે અન્યત્ર જોવા—સાંભળવા ન મળે એવા કેટલાક કાંતિકારી ધર્મસુધારાઓનું સંપ્રદાયમાં પ્રવર્તન કરેલું છે : દા.ત. ‘માંસ યા દાડ, યજાશેષ હોય યા દૈવનૈવેદ હોય તોપણ આશ્રિતે તેનું ભક્તા કદી ન કરવું જોઈએ;’ ‘જે દૈવદૈવી આગળ ઝંઠિ, લોકાચાર, શાસ્ત્ર યા દૈવની પ્રસન્નતાના નામે જીવહિંસા થતી હોય તે દૈવદૈવીનું બીજું નિરામિષ નૈવેદ્ય હોય તે પણ આશ્રિતે ગ્રહણ ન કરવું જોઈએ;’ ‘આચાર્ય સ્ત્રીઆશ્રિતોને કદી દીક્ષા ન આપવી જોઈએ;’ ‘સ્ત્રીઆશ્રિતોએ હેમેશાં આચાર્યપત્ની પાસેથી જ દીક્ષા લેવી જોઈએ;’ ‘પુરુષે સ્ત્રીના મુખથી જ્ઞાનવાર્તા કે હરિકથા પણ ન સાંભળવી જોઈએ;’ વગેરે આ પ્રકારના ધમદિશો અન્યત્ર જોવા—સાંભળવા મળે તેમ નથી. તે જ પ્રમાણે શિક્ષાપત્રીમાં જણાવેલા અપવાદ પ્રસંગો સ્વિવાય પુરુષે સ્ત્રીનો અને સ્ત્રીએ પુરુષનો સ્પર્શ ન કરવો જોઈએ, એવી સ્પર્શવિવેકની આજાએ ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાચણને સ્ત્રીજાતિ માટે સ્વાભાવિક સૂગ હતી તે કારણે કરવામાં આવેલી છે, એમ કેટલાક કહે છે; કેટલાક કહે છે કે, આ આજ્ઞાએમાં પુરુષ શ્રેષ્ઠ છે અને સ્ત્રી હીન છે એવી ઉંચનીચની અને સારાનરસાપણાની ભાવના કારણભૂત છે; પણ આ માન્યતા ભારે ગંભીર ભૂલભરેલી છે. ઈતિહાસ કહે છે કે, ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાચણનો પ્રાદુર્ભાવ થયો ત્યારે સમાજમાં સ્ત્રીવર્ગ તરફ ભારે દુર્લક્ષ સેવવામાં આવતું હતું; સ્ત્રીને ત્યારે વિષયલાલસા સંતોષવાના સાધન તરીકે અને

‘તાડનકી અધિકારી’ માનવામાં આવતી હતી. સ્ત્રીશિક્ષણ અને સ્ત્રીસન્માન જેવી ભાવના ત્યારે કેવળ પોથીનાં પાનાંમાં જ સમાચેલી હતી; સમાજના પ્રત્યક્ષ જીવનમાંથી તે લુસપ્રાય થયેલી હતી. પણ ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાચણે સ્ત્રીવર્ગના ઉદ્ધાર માટે ભારે સુધારક કહેવાય એવાં પગલાં લીધાં હતાં : એમણે સ્ત્રીપુરુષવિવેક માટે જે ધર્મજ્ઞાઓ આપી તેના પરિણામે સ્ત્રીપુરુષનાં મંદિરો અને સભાઓ અલગ થયાં. આ કારણે સ્ત્રીવર્ગમાં આપોઆપ જ શિક્ષણનું પ્રમાણ ધાયું વદ્યું. એમની અમીદદ્વિતીના પરિણામે સંપ્રદાયમાં અનેક વિદૃષી કથાકારો અને ધર્મ, જ્ઞાન અને ભક્તિના ઉન્નત શિખરે પહોંચી હોય એવી જ્ઞાની સ્ત્રીઓનાં અનેક વૃંદો ઠેર ઠેર વિચરતાં થયાં. સમાધિ અને નિવારણાદ્વિતી ધરાવતી ધારી યોગિનીઓનાં નામો સંપ્રદાયનાં શાસ્ત્રો અને ઈતિહાસમાં નોંધાયેલાં આજે પણ વાંચવા મળે છે. એમણે જે કાંતિકારી ધર્મસુધારાઓ જેમાં સ્ત્રીપુરુષ સ્પર્શવિવેક પણ એક છે તે સર્વનું ઐહિક અને આત્માંતિક હિત થાય એ માટે જ દાખલ કરેલા છે. સંપ્રદાયના આશ્રિતો સ્ત્રી અને પુરુષ, ત્યારી અને ગૃહસ્થ. એ દરેકના ધર્મનું રક્ષણ થાય એ જ એક હેતુથી એ સુધારાઓ એમણે દાખલ કરેલા છે : તેથી એમણે સમજાવેલા સ્પર્શવિવેકની વિગતો એકલા આશ્રિતોએ જ નહિ પણ સર્વ મુમુક્ષુઓએ પણ જાળવા—સમજવાની જરૂર છે.

માનવશરીરમાં આંખ, કાન વગેરે પાંચ જ્ઞાનેન્દ્રિયો અને હાથ, પગ વગેરે પાંચ કર્મેન્દ્રિયો યોજવામાં આવેલી છે. એ દરેક ઈન્ડ્રિય પોતપોતાના કાર્યક્ષેત્ર માટે મહત્વની અને

ઉપયોગી છે; પણ એ બધામાં વધારે મહત્વની અને વધારે ઉપયોગી ઈજ્ઞિય કઈ ? એવો પ્રશ્ન કોઈ પૂછે તો તેનો જવાબ તો એકમાત્ર ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાચારો સમજાવેલા સ્પર્શવિવેકમાંથી જ મળે તેમ છે. શરીરમાં આંખ ખૂબ મહત્વની ઈજ્ઞિય છે. આંખ ન હોય તો માણસ આંઘળો કહેવાય છે, પણ તેમ છતાં એ પોતાનું જીવન સારી રીતે જીવતો હોય છે. શરીરમાં કાન પણ મહત્વની ઈજ્ઞિય છે. કાન ન હોય તો માણસ બહેરો કહેવાય છે, છતાં તે જીવતો હોય છે. તે જ પ્રમાણે નાક ન હોય તો એ ગુંગો કહેવાય છે, જીબ ન હોય તો મૂંગો ચા બોબડો કહેવાય છે, હાથ ન હોય તો લૂલો કહેવાય છે અને પગ ન હોય લંગડો કહેવાય છે, બુંધિ ન હોય તો મૂર્ખ કહેવાય છે, મગજ ન હોય ચા હોય પણ ઠેકાણે ન હોય તો પાગલ કહેવાય છે, પણ તેમ છતાં એ સારી રીતે જીવતો હોય છે. પણ શરીરમાં જો સ્પર્શનીજ્ઞિય એટલે ત્વફું એટલે ચામડી ન હોય તો ? એ પ્રશ્ન સાંભળતામાં જ અને એનો સંકેત સમજાતાં જ માણસ અવાકું બની જાય છે. ત્વફું એટલે ચામડી જ ન હોય તો પછી શરીર, શરીર કહેવાતું નથી; જોતજોતામાં જ એને શબદનું નામ લાગુ થઈ જાય છે. જો આપણે એમ કહીએ કે, શરીરમાં ત્વફું એટલે ચામડી છે એટલે જ એમાં જે કાંઈ હોય છે તેને આવરણ અને રક્ષણ મળે છે, ત્વફું છે એટલે જ બીજી ઈજ્ઞિયો પોતપોતાનું કામ કરી શકે છે તો તે ભાગ્યે જ ખોટું લેખાશે. જન્મ થાય છે ત્યારે બાળકની સર્વ ઈજ્ઞિયો પોતપોતાના સ્થાને બરાબર યોજાયેલી હોય છે છતાં બાળકને દેછ અને દેછના સંબંધીઓ તથા જગત અને જગતના

વ્યવહારનું જ્ઞાન સૌ પ્રથમ સ્પર્શનીજ્ઞિય છારા જ થાય છે, અર્થાત્ શરીરમાં ત્વફું એટલે સ્પર્શનીજ્ઞિયનું સ્થાન સવિશેષ મહત્વનું અને વિશિષ્ટ પ્રકારનું છે, એવો સ્વીકાર કર્યે જ છૂટકો છે. આવી મહત્વની ઈજ્ઞિયનો ઉપયોગ કરારે અને કેવી રીતે કરવો જોઈએ એની વિગતો સ્પર્શવિવેકમાંથી શીખવા મળે છે. માટે વિવેકી જનોએ સ્પર્શવિવેકના પાઠો અવશ્ય જાણવા-સમજવા જોઈએ.

શબ્દ વિષય, આકાશતત્ત્વની તન્માત્રા ગણાય છે; તો સ્પર્શ વિષય, વાયુતત્ત્વની તન્માત્રા કહેવાય છે. માનવશરીરના ખૂણે ખૂણે નખશિખ આકાશતત્ત્વની માફક વાયુતત્ત્વ વ્યાપીને રહેલું છે. શરીરશાસ્ત્રીએ અને વૈજ્ઞાનિકો કહે છે કે, માનવશરીરમાં ઓગળપચાસ પ્રકારના વાયુ વિચરી રહેલા છે. રબરના પૈડામાંથી હવા નીકળી જતાં જેમ પૈદું ગતિ કરતું બંધ થઈ જાય છે તેમ શરીરમાંથી વાયુતત્ત્વ નીકળી જાય તો શરીર કર્મ કરતું બંધ થઈ જાય છે. શરીરના કોઈ પણ ભાગમાં વાયુના સંચારમાં અવરોધ આવે ચા એમાં વધઘટ થાય તો તેની વિપરીત અસર શરીર ઉપર તરત જ થાય છે. વાયુની તન્માત્રા સ્પર્શ વિષય પણ એ રીતે આખા શરીરમાં નખશિખ વ્યાપીને રહેલો છે. પગના તળિયા નીચે નાની સરખી કંકરી આવી હોય અને આંખે તે દેખાઈ ન હોય તોપણ તેની ખબર એકમાત્ર સ્પર્શનીજ્ઞિયના અસ્તિત્વના કારણે જ મગજને-જ્ઞાનશક્તિથી નખશિખ વ્યાપીને રહેલા જીવને તરત જ મળે છે. પણ ત્વફું એટલે ચામડી જ ન હોય તો શરીર અને અસ્થિપિંજરમાં કોઈ તફાવત રહે નહિ; અથવા પદાર્થના સ્વરૂપને ઓળખવાની

શક્તિ એટલે ત્વદ્ ઈન્દ્રિયે ગુમાવી દીધી હોય તો માણસ અને પશુમાં-ગબરગંડમાં કોઈ તફાવત રહે નહિ. માણસ ભુવનમજોહર સુંદર રૂપ આંખ વડે જુઓ છે એટલે અને ખૂબ આનંદ થાય છે, પણ જ્યાં સુધી એ રૂપનો એ સ્પર્શ કરતો નથી ત્યાં સુધી એ આનંદની પરિતૃસ્તિનો અને ઓડકાર આવતો નથી. એવું જણાય છે કે, આંખ કેવળ પદાર્થને જુઓ છે – અને કેવળ દર્શનનો જ લાભ મળે છે; કાન મધુર, પ્રિય અને લલિત શબ્દો સાંભળે છે – અને કેવળ સાંભળવાનો જ આનંદ આવે છે; જીબ જાતજાતના સ્વાદિષ્ટ પદાર્થો આરોગે છે – અને કેવળ રસનો જ આસ્પાદ મળે છે; નાક ઊંચા પ્રકારની સુગંધ ગ્રહણ કરે છે – અને કેવળ ગંધ ગ્રહણ કર્યાનો જ સંતોષ થાય છે; પણ ત્વદ્ એટલે સ્પર્શન્દ્રિય તો એકીસાથે બધી ઈન્દ્રિયોનો આનંદ અનુભવતી હોય એમ લાગે છે. કર્ણપ્રિય ગાન કરનારનો અથવા અદ્ભુત કથા કરનારના ચરણનો માણસ જ્યારે સ્પર્શ કરે છે ત્યારે અને સાંભળવા કરતાં અનેકગણો વધારે આનંદનો અનુભવ થશે. નાક ઝ્રારા વિવિધ ગંધ ગ્રહણ કરવામાં જે આનંદ આવતો હોય છે તે કરતાં અનેકગણો વધુ આનંદ સુગંધી પદાર્થનો સ્પર્શ કરતાં મળતો હોય છે. એમ લાગે છે કે, બીજી જ્ઞાનેન્દ્રિયો ઝ્રારા જે લાભ અને આનંદ મળે છે તે કરતાં કલ્પનાતીત વધારે લાભ અને આનંદ તે પદાર્થના સ્પર્શના પરિણામે મળતો હોય છે. શરીરમાં સ્પર્શન્દ્રિય કેવું મહિતવનું અને ઉપયોગી કામ કરે છે તે આ હકીકત ઉપરથી સ્પર્શ થાય છે. આવી મહિતવની ઈન્દ્રિયનો ઉપયોગ જીવનમાં આત્યંતિક હિત થાય

એવી રીતે કરવાનું સ્પર્શવિવેક શીખવે છે. વિવેકી જનોએ તેથી સ્પર્શવિવેકની વિગતો જાણવી-સમજવી જોઈએ.

શરીરવિજ્ઞાનીઓ અને વૈજ્ઞાનિકો એકમતે જાહેર કરે છે કે, સ્ત્રી અને પુરુષ-બન્નેનાં શરીરમાં વિદ્યુતકિરણો સતત વહેતાં હોય છે. વિદ્યુતપ્રવાહમાં જેમ પોઝિટીવ (સમ) અને નેગેટીવ (વિષમ) સ્વરૂપના પ્રવાહો વર્તતા હોય છે તેમ સ્ત્રી અને પુરુષમાં પણ સમવિષમ પ્રકારનાં વિદ્યુતકિરણો નિરંતર વહેતાં હોય છે. પરસ્પર વિદ્યુતગતિ, ધર્મ અને કર્મ દાખાવતાં વિદ્યુતકિરણો જ્યારે અક્ષમાતથી લેગાં થઈ જાય છે ત્યારે તેમાંથી ધર્ષણ ઊભું થાય છે અને ત્યારે એ કિરણો ધરાવતા પદાર્થોમાં અને એની આજુબાજુના વાતાવરણમાં આંચકો આવે એવા જોરદાર પ્રવાહો પેદા થતા હોય છે. તત્ત્વજ્ઞાન અને આયુર્વેદમાં એથી સ્ત્રીને અર્નિની અને પુરુષને ધીની ઉપમા આપેલી છે. અર્નિની જવાળાઓ શાંત થતી નથી પણ ઓર પ્રજલિત થાય છે, તેમ સ્ત્રીને પુરુષનો અને પુરુષને સ્ત્રીનો સ્પર્શયોગ થાય છે ત્યારે બન્નેના સ્વરૂપ, સ્વભાવ અને ગુણકર્મમાં એકાએક સારું યા નરસું પણ ઉત્ત્ર પરિવર્તન આવે છે. એ તો સૌ કોઈના અનુભવની વાત છે કે પુરુષ, બીજા પુરુષનો અને સ્ત્રી બીજી સ્ત્રીનો સ્પર્શ કરે છે ત્યારે જે લાગણીઓ પ્રગટે છે તે કરતાં જુદી જાતની પણ તીવ્ર અને રોમાંચકારી લાગણીઓ પુરુષ, સ્ત્રીનો અને સ્ત્રી, પુરુષનો સ્પર્શ કરે છે ત્યારે જન્મતી હોય છે. પુરુષને પુરુષનું અને સ્ત્રીને સ્ત્રીનું જેવું આકર્ષણ હોય છે તે કરતાં કોટિગણું વધારે બળવાન આકર્ષણ પુરુષને સ્ત્રીનું અને સ્ત્રીને પુરુષનું હોય છે. એટલે વિવેકી જનોએ

શ્રીપુરુષ સ્પર્શવિવેક ખૂબ દ્યાનપૂર્વક શીખવો જોઈએ અને જીવનમાં કેળવીને આચરવો જોઈએ.

કાળા રંગના પ્રવાહી સાથે સફેદ વસ્ત્રનો સ્પર્શ થતાં જ સફેદ વસ્ત્ર પોતાનો શૈત રંગ ગુમાવી હે છે અને જે ખેઝર પોતાનો રંગ નથી એ કાળા રંગને ધારણ કરે છે. વैજ્ઞાનિકો, ડોક્ટરો અને શરીરશાસ્ત્રીઓ તેથી સ્પર્શને શુભાશુભ ગુણધર્મોનો શીધવાહક (**Instant carrier**) માને છે. ડોક્ટરો તેથી જ દરદીનો સ્પર્શ કરીને તપાસ્યા બાદ તરત જ જંતુદન સાબુથી પોતાનો હાથ ઘોર નાખતા હોય છે. અનિનો સ્પર્શ થતાં જ લોખંડનો દુકડો પોતાનો કાળો રંગ, હંકો ગુણ અને કઠણ ધર્મ છોડી હે છે અને અનિનો લાલ રંગ, ઉષણ ગુણ અને દાહક ધર્મ ગ્રહણ કરે છે અને જળનો સ્પર્શ થતાં જ અનિન પોતાનો ગુણધર્મ અને કર્મ છોડી હે છે અને જળનો શીત ગુણધર્મ અંગીકાર કરે છે. નાનામોટા સર્વ જનો આ ઘટના પ્રસંગો નિત્ય જોતા હોય છે અને એના સંકેતો સમજતા હોય છે. શરીરમાં સખત હંડી વ્યાપી ગઈ હોય ત્યારે એ અનિનનું દૂરથી સેવન કરે છે પણ એનો સ્પર્શ કરતો નથી; કારણ કે એ જાણો-સમજે છે કે યોગ્ય અંતર સાચવીને કરેલા અનિનના સેવનથી ગમે તેવી હંડી શરીરમાં દાખલ થઈ હોય તોપણ તે દૂર થાય છે. પણ જો અનિનો સ્પર્શ કરવામાં આવે ત્યારે હંડી નાખૂં થતી નથી પણ જે અંગ વડે એ અનિનો સ્પર્શ કરવામાં આવ્યો હોય તે અંગ નાખૂં થવાનો સંભવ જાગે છે. સ્પર્શની સારી-નરસી અસરો માત્ર ચેતન તર્ફો અને પદાર્થોમાં જ થાય છે અને જડ પદાર્થોમાં થતી નથી, એ

માન્યતા ભૂલભેલી છે. માયાની માફક સ્પર્શ, જડ પદાર્થોમાં પણ વ્યાપવાની શક્તિ ધરાવે છે. પૂજા કે કોઈ મંગળ કાર્ય કરતી વખતે શુદ્ધ અને પવિત્ર તથા બીજા કોઈ આસનને અડયું ન હોય એવા જ આસન ઉપર બેસવાની શિક્ષાપત્રીમાં ખાસ આજ્ઞા કરેલી છે (શ્લો. ૫૭); બીજા આસન ઉપર બેઠેલી વ્યક્તિ અથવા મૂકેલું પદાર્થ જો અશુભ, અમંગળ અને અસત્ હોય તો તેની માઠી અસર એના સ્પર્શમાં આવેલી વ્યક્તિને પણ થાય છે – આ વैજ્ઞાનિક સત્ય સમજવવા માટે આ આજ્ઞા કરેલી છે. આ પ્રકારની આજ્ઞાએ વિરુદ્ધ વર્તન કરનારનું પતન અવશ્ય થાય છે. ઈતિહાસ અને પુરાણોના પાને એના અનેક દાખલાએ નોંધાવેલા વાંચવા મળે છે :

(૧) મહર્ષિ વાલ્મીકિએ તથા મહાત્મા તુલસીદાસે રામાચણમાં નોંદયું છે કે મર્યાદા પુરુષોત્તમ ભગવાન શ્રીરામચંદ્રજીના મંગળકારી ચરણસ્પર્શથી શાસ્ત્ર્યા અહંત્યા બની ગઈ હતી. પરમાત્મા અને પરમાત્માનું સાધમર્ય પામેલા સત્પુરુષનો ચરણસ્પર્શ જડને ચેતન પણ જડ માયિકને અમાયિક બનાવે છે, જ્યારે એમનો દ્રોહ ચેતનને પણ જડ બનાવે છે. લોકવ્યવહારમાં તેથી જ કહેવામાં આવ્યું છે કે, પારસમહિણા સ્પર્શથી લોખંડ પણ સોનું બની જાય છે. (૨) રામાચણમાં નોંદયું છે કે રાવણાનો યુદ્ધમાં નાશ થયા પણી જ્યારે લંકાની ગાઢી ઉપર વિભીષણનો રાજ્યાલિષેક કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો ત્યારે રાજસિંહાસનને પવિત્ર પ્રસાદીઝપ કરવા વિભીષણ લક્ષ્મણજીને વિનંતી કરે છે. આગળપાછળનો વિચાર કર્યા વિના જ લક્ષ્મમજુ એ વિનંતીનો સ્વીકાર કરે

છે અને રાજ સિંહાસન ઉપર બેસે છે. બ્રાહ્મણશ્રેષ્ઠ મટીને અસુરશ્રેષ્ઠ થયેલા રાવણાના સ્પર્શયોગથી આસુરી ગુણોની પ્રતિમૂર્તિ બનેલા સિંહાસન ઉપર બેસતા જ લક્ષ્મણજીની બુદ્ધિ બગડી. જે શ્રીરામની સેવા માટે લક્ષ્મણજીએ ઘર, ગૃહિણી, માતાપિતા અને રાજ્યોભય છોક્યાં હતાં અને ચૌદ વર્ષ સુધી વનવાસ વેઠીને નિર્મળ થિતે સેવા કરી હતી, એ જ લક્ષ્મણજીએ રામ વિરુદ્ધ આદેશો આપવા માંડ્યાં. નિર્જવ મનાતા સિંહાસનના સ્પર્શયોગનું એ ભુંડું ફળ હતું, એવું શાશ્વતારોએ નોંધ્યું છે. (૩) મહર્ષિ વ્યાસજીએ મહાભારતમાં નોંધ્યું છે કે, રાજ પરીક્ષિત ધર્મમૂર્તિ હતો; અહિંસાધર્મનો ભંગ ન થાય એ ખાતર એ કદી મૃગયા જેલવા જતો ન હતો. ભીમે જરાસંધનો નાશ કરીને એનો રત્નજહિત સુંદર રાજમુગટ છીનવી લીધો હતો; પણ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની સલાહ માનીને એ મુગટ જાતે માથે ન પહેરતાં, એક પેટીમાં મૂકી રાખ્યો હતો. એક દિવસ પરીક્ષિતે એ મુગટ જોયો. મુગટના સુંદર સ્વરૂપથી આકર્ષાઈને એણે એ મુગટ માથે ધારણ કર્યો. દુષ્ટ જરાસંધના યોગથી દુષ્ટ બનેલા રાજમુગટનો સ્પર્શ થતાં જ પરીક્ષિતની બુદ્ધિ બગડી; તરત જ એ મૃગયા જેલવા વનમાં ગયો અને મુગને બદલે સાત દિવસમાં જ મૃત્યુ થશે એવો શાપ વહોરી લઈને ધેર પાછો આવ્યો. જ્ઞ જણાતા રાજમુગટમાં પણ માણસને દાનવ બનાવે એવી શક્તિ રહેલી હોય છે, એની કલ્પના તો ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ જેવા કો'ક વિરલાને જ આવે. (૪) રામાયણ કહે છે કે, ક્રૈદ્યીને પોતાના પુત્ર ભરત કરતાં પણ કૌશાત્માનંદન રામ ઉપર

વધારે હેત હતું. દાસી મંથરાએ જ્યારે એને વધામણી આપી કે આવતીકાલે સવારે શ્રીરામનો અયોદ્યાપતિ તરીકે રાજ્યાલિષેક થવાનો છે ત્યારે એ મંગળ સમાચાર આપવા માટે એણે ગનામાંથી અતિ કીમતી રત્નાછાર કાઢીને મંથરાને આપ્યો; પણ એમ કરવા જતાં આસુરી સંપત્તિની સાક્ષાત્ મૂર્તિસમી મંથરાનો સ્પર્શ થયો. એ સ્પર્શ થતાં જ ક્રૈદ્યીની બુદ્ધિ બગડી અને પરિણામે એણે જે પગલું ભર્યું તેથી શ્રીરામને ચૌદ વર્ષ સુધી વનમાં જવું પડ્યું, સગા પુત્ર ભરતે ક્રૈદ્યીને માતા તરીકે સ્વીકારવાનો અને સંબોધવાનો સ્પર્શ ઇન્કાર કર્યો અને એટલું અધ્યૂરું હોય તેમ પતિ દશરથનું અકાળ મૃત્યુ થયું અને એને વિધવા બનવું પડ્યું. અંખ મીંચીને ઉધાડીને એટલા સમયના સ્પર્શના પરિણામે રામનું રામાયણ થઈ ગયું. (૫) વિભાંડક મુનિના પુત્ર શૃંગી ઋષિ બ્રહ્માનિષ જ્ઞાની મહાત્મા હતા; આ સ્ત્રી અને આ પુરુષ એવો ભેદ એમને જીવનમાં વર્તતો ન હતો. પણ અયોદ્યાથી ખાસ આવેલી રંભા નામની વેશ્યા નારીના હાથનાં મેવામીઠાઈ, એને ઋષિકુમાર માનીને અજાણાપણે ખાદ્યાં; એ નારીના હાથનો સ્પર્શ અજાણાતાં થયો હતો તોપણ એમની બુદ્ધિ બગડી; બાપનો આશ્રય છોડીને બાપને કહ્યા સિવાય એ અયોદ્યા ગયા અને રાજકુન્યા શાંતા સાથે લગ્ન કરીને સંસારી બન્યા અને પરિણામે પસ્તાયા. આ બધી વાતો તો જૂનીપુરાણી કિલયોપેટ્રા ભારે દુરાચારી હતી; પ્રજા એનાથી ત્રાસી ગઈ હતી. એક મહા શૂરવીર સેનાપતિ એન્ટોનીયો થોડા સૈનિકો લઈને એને જીવતી પકડવા માટે અને પકડીને પછી ફાંસીના

માંચકે લટકાવવા માટે રાજમહેલમાં ઘસી ગયો. પણ કિલયોપેટ્રાના હાથને સ્પર્શ થતાં જ એન્ટોનીયોના મનના બધા નિર્ધરિત હવામાં ઓગળી ગયા; એ પોતે મહારાણીનો આંદળો ગુલામ બની ગયો અને પરિણામે એના જ એક મિત્રના હાથે એનો વધ થયો. ઈજિસના ઈતિહાસનાં પાને નોંધાયેતી આ ઈતિહાસકથા માણસે સ્પર્શવિવેક જીવનમાં શા માટે અપનાવવો જોઈએ એ સમજાવે છે. (૭) હમણાં થોડા વર્ષો પહેલાં બનેતી એક સત્યઘટનાનો વિચાર કરીએ : દયારામ મહેતા ગુજરાતના પનોતા પુત્ર હતા. અંગ્રેજોના કાળમાં સર્વશ્રેષ્ઠ ગણાતી આઈ. સી. એસ.ની પરીક્ષા એમણે પાસ કરી હતી. એ ભારે જ્ઞાની અને દ્યાની હતા. એમના મુખેથી ઉપનિષદ્દો, ગીતા અને બ્રહ્મસૂત્રની કથાવાર્તા સાંભળવા માટે મુંબઈના માધ્યવાગમાં સ્ત્રીપુરુષો કીડિયારાંની માફક ઉભરાતાં હતાં. એક વખત એમને તાવ આવ્યો ત્યારે એમની ઈરછા અને સંમતિથી ઊર્મિલા નામની એક સુશીલ અને શિક્ષિત વિદ્યવા ચુવતી એમની અંગત સેવામાં રહી. એનો સ્પર્શ થતાં જ એમનો સંન્યાસ અને જ્ઞાન લુખ થઈ ગયાં; વિદ્યવા ચુવતીને ગર્ભ રહ્યો અને પરિણામે દયારામ મહેતા, દયારામ ગિડુમલ બન્યા અને એની સાથે સંસાર માંક્યો અને છતાં પરિણામે તો ભારે દુઃખ જ ભોગવવું પડ્યું. ઉપર ટોકેલી ઘટનાએ. ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણે જે સ્પર્શવિવેક માટે આગ્રહ કરેલો છે તેના પાલનની અનિવાર્ય આવશ્યકતા સિદ્ધ કરે છે.

સંપ્રદાયનો આશ્રિત ઈજ્ઝ આરાદ્ય સર્વેશ્વર ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણને સર્વકારણાના કારણ, સર્વ કર્તાર્હિતા અને ભર્તા તથા સર્વોપરી

વર્ષ : ૪ : અંક : ૧૧

૨૨-૦૧-૨૦૨૦

12

પરમેશ્વર માને છે એટલું જ નહિ પણ એમને સદા પ્રત્યક્ષ જ માને છે; અને છતાં એમની હાજરીમાં અને એમની નજર સામે જ એમની આજ્ઞાઓનું ઉત્તલંઘન કરે છે !! આશ્રિતની આ મનોવૃત્તિ અને કર્મને શું કહેલું ? સર્વોપરી સ્વરૂપનિષ્ઠા કે છૂપી નાસ્તિકતા ? જાહેર સભાઓમાં એ સ્વમુખે ઉર્ચ સ્વરે કહેતો હોય છે, ‘શિક્ષાપત્રીની નાનીમોટી સર્વ આજ્ઞાઓ વસા વીસની છે’; પણ જ્યારે એ આજ્ઞાઓનું પાલન કરવાનો પ્રસંગ આવે છે ત્યારે જો એમાં ‘આટલી આજ્ઞાઓ યોગ્ય અને પાલન કરવા જેવી, આટલી આજ્ઞાઓ મનગમતો સુધારો કરીને પાલન કરવા જેવી અને આટલી ઉપેક્ષા કરવા જેવી’ એવી એ બાદબાકી કરે ત્યારે એની બુદ્ધિ માટે શું કહેલું ? સર્વોપરી સમજણા કે સગવડિયું જ્ઞાન ? મંદિરમાં દર્શન કરતી વખતે પુરુષે સ્ત્રીનો અને સ્ત્રીએ પુરુષનો સ્પર્શ ન થાય એવી કાળજી ખાસ રાખવી જોઈએ, એવી આજ્ઞા કરનાર ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણ, પોતાની હાજરીમાં અને પોતાની નજર સામે જ આશ્રિતોને એ આજ્ઞાને ઓટીમાં મારતા જુઓ ત્યારે એવા આશ્રિતો ઉપર એ રાજુ થતા હશે કે કુરાજુ ? આ પ્રશ્નનો જવાબ નાનામોટા સર્વ આશ્રિતોએ અંતરમાં ઊંડા ઊતરીને શાંત ચિંતે વિચારવાની જરૂર છે.

સ્પર્શવિવેકની આજ્ઞાઓનો વિચાર કરતાં એક પ્રશ્ન સહજ ઉપસ્થિત થાય છે અને તે એ કે, જો સ્ત્રીએ પુરુષનો અને પુરુષ સ્ત્રીનો સ્પર્શ ન કરવો જોઈએ એવી જ ધર્માજ્ઞા આશ્રિતો માટે કરવાની હતી તો પણ સ્ત્રી એને પુરુષની ગૃહસ્થાશ્રમની અને સમાજની

જાન્યુઆરી-૨૦૨૦

સત્તસંગ પ્રદીપ

યોજના જ ભગવાને શા માટે કરેલી છે ? પ્રશ્ન જરા વિચિત્ર છે પણ વિચાર કરવા જેવો છે. કર્મ અને શબ્દાદિક પંચવિષયનો ઉપભોગ જન્મમરણાર્પી સંસ્કૃતિકારક ગણાય છે; એ બંધન છે. પણ એ બંધનમાંથી છૂટવા માટે પણ માણસે કર્મ અને શબ્દાદિક વિષયોનો જ ઉપભોગ કરવો પડે તેમ છે. કર્મ અને વિષયોનો ઉપભોગ જો એ પરમાત્માની આજ્ઞા પ્રમાણે અને પરમેશ્વર પ્રીત્યર્થી કરવાની જીવનમાં ટેવ પાડે તો એ જ કર્મ અને વિષયોપભોગ બંધનકારકને બદલે મોક્ષકારક બને છે. સ્ત્રી અને પુરુષના ગૃહસ્થાશ્રમની યોજનામાં એ જો ભગવદ્ભાગી અને ભગવદ્પ્રસન્નતાર્પી અમૃતવેલ ભેળવે છે તો એ એને માટે બંધનને બદલે કલ્યાણકારક બને છે. માંદા બાળકને સારું અને સ્વસ્થ બનાવવા માટે જ માતા એને દૂધ સાથે કડવું ઔષધ પાતી હોય છે તેમ બિનનબિન રુચિ, વૃત્તિ, બુદ્ધિ અને કર્મશક્તિ ઘરાપતા જીવોને, આત્મશ્રેય સાધવામાં સુગમતા થાય એ માટે જ ભગવાને આ યોજનાઓ કરેલી હોય છે. પણ જ્યારે એ મંગળ યોજનામાં માણસ અહું, મમત્વ અને આસક્તિર્પી વિષ ભેળવીને વર્તવા માર્દી છે ત્યારે એ મંગળ યોજના એને માટે અમંગળકારી બની જાય છે. સ્ત્રીજાતિનો યા પુરુષજાતિનો દેહ, માણસને એના કર્મનુસાર જ મળે છે. પણ એ મળે છે એનો હેતુ એક જ હોય છે. સ્વ-સ્વરૂપને ઓળખવામાં

અને એ સ્વરૂપને ઓળખીને એ સ્વરૂપમાં સદા સ્થિત રહીને એમાં અંતર્યામીશક્તિસ્વરૂપે અખંડ બિરાજી રહેલા પરમાત્માને ઓળખવા અને પામવા માટે જ જીવને એ દેહ મળેલો હોય છે. ત્યારે જો સ્પર્શવિવેકની મર્યાદાએ દ્યાનમાં રાખીને સ્ત્રી, સ્ત્રીના ધર્મ પ્રમાણે અને પુરુષ, પુરુષના ધર્મ પ્રમાણે વર્તે તો ગમે તે પ્રકારનો દેહ હોય તોપણ તે એને માટે એકસરખો કલ્યાણપ્રદાતા બને છે.

સૌ કોઈએ સદા સત્ય એવી એક બાબત દ્યાનમાં રાખવી શકે છે : માણસ માણસ તરીકે જીવે અને મરે એટલા માટે એણે પાંચ પ્રકારના વિવેકોનું અચૂક પાલન કરવું જોઈએ – વાણીવિવેક, વ્યવહારવિવેક, જડચેતન યાને દૈહિકીવિવેક, આહારવિવેક અને સ્પર્શવિવેક. જેનામાં આ પાંચ વિવેકો હોતા નથી, એને શાણા સજજનો અને સત્પુરુષો, માણસરૂપે પશુ જ ગણે છે. આ પાંચ વિવેકો માણસાઈનું આધલક્ષણ છે માટે વિવેકી જનોએ એનું પાલન કરવું જોઈએ. શિક્ષાપત્રીમાં કહેલી આજ્ઞાએનાનું જે નરનારી આશ્રિત જીવનમાં પાલન કરે છે તેને અત્રપરત્ર મહા સુખ મળે છે; સ્ત્રીપુરુષ સ્પર્શવિવેક એ શિક્ષાપત્રીની એક મહિંદ્રની આજ્ઞા છે; તેથી અત્રપરત્ર મહાસુખ મેળવવા દરદનારે એનું પાલન અવશ્ય કરવું જોઈએ.

“.... જ્યાં સુધી પુરુષને પ્રકૃતિ વળગેલી રહે છે – પુરુષ પ્રકૃતિને વળગેલો રહે છે, ત્યાં સુધી તે પરમાત્મા તરફ વળી શકતો નથી અને પરમાત્માને વળગી શકતો નથી.”

પુર્વકામપણું

દચાળું શ્રી ગુરુજી

“આશ્રિતોએ એક બીજાનું માહાત્મ્ય સમજવું જોઈએ. એક વાત નિશ્ચિત માનજો કે જેને, ભગવાનના પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપમાં નિર્વિકલ્પ નિષ્ઠા થાય છે અને જેને સાચા સત્પુરુષ સાથે સાચો સ્નેહ થાય છે એના જેવી ભાગ્યશાળી વ્યક્તિ, જગતમાં બીજું કોઈ જ નથી. સ્ત્રી, પુત્ર, જગતનો વ્યવહાર, માનમોભો, દ્રવ્ય, વિધા, સત્તા વગેરેનું માહાત્મ્ય સમજાયું હોય છે એટલે એ મેળવવા માટે અને મેળવીને કાયમ ટકાવી રાખવા માટે માણસ, આકાશ પાતાળ એક કરે છે; આ વસ્તુઓ, સંબંધો અને પદાર્થો તો કામગલાઉ અને ઈદ્રામણાં ફળ જેવાં હોય છે. એમાંથી માણસને ખરેખર સુખ મળતું નથી પણ સુખના આભાસવાળું દુઃખ જ મળે છે; જ્યારે ભગવાનના ભક્તો અને સત્પુરુષો સાથેનો સંબંધ તો સાચું સુખ, શાંતિ અને શ્રેય આપે એવો હોય છે. એટલે એનું માહાત્મ્ય તો જેટલું સમજુએ તેટલું ઓછું કહેવાય. પણ માહાત્મ્ય સમજવાથી વિવેકદિદિ હંમેશાં અવશ્ય રાખવી જોઈએ. જે માહાત્મ્ય સમજવાથી પરમાત્માના પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપની નિષ્ઠા, એ સ્વરૂપની ભક્તિ ઉપાસના અને એમની આજ્ઞારૂપી સ્વદર્મનું પાલન એ ત્રણા વાનાં જેણે અળગાં કર્યા હોય, પણ દંબે કરીને એ વાનાં પાળતો હોય એમ જણાય, તેવી વ્યક્તિનો સંગ, માહાત્મ્યની ઓથ લઈને જે કરે છે તેનું પતન અવશ્ય થાય છે. ભગવાને, શિક્ષાપત્રીની આજ્ઞાઓનું પાલન માત્ર પ્રીતિપૂર્વક નહિ, પણ સાવધાનીથી કરવાની આજ્ઞા કરેલી છે. એ સાવધાની શર્દુંમાં જે ધર્મના નામે અધર્મ અને જ્ઞાનના નામે દંબ આચરી રહ્યા હોય એવા પુરુષોથી સાવધ રહેવાની આજ્ઞાનો પણ સમાવેશ થાય છે.”

“સત્શાસ્ત્રો કહે છે કે, સુજ અને વિવેકી આશ્રિતે, જેનું, જેવું માહાત્મ્ય, જેવી રીતે સમજવું ધટે તેનું, તેવું માહાત્મ્ય તેવી રીતે સમજવું

જોઈએ. ઈંક્રિયો અને મન ચુકત હેહ, ભગવાનની ભક્તિ અને સતપુરુષોની સેવા કરવા માટે ઉપયોગી છે, એ દર્શિએ એનું માહાત્મ્ય સમજવું જોઈએ; પણ માહાત્મ્ય જ્ઞાનના અતિરેકમાં દેહનું લાલનપાલન કરવામાંંજ માણસ રચ્યોપરચ્યો રહે તો, પરિણામે પસ્તાવાનોજ વખત આવે છે. આશ્રિતોએ, એક બીજાનું માહાત્મ્ય સમજવું એ આવશ્યક છે, પણ એમાં સારાસાર, વિષેક અને સ્વધર્મનું જ્ઞાન ભેળવવું, એ વધારે આવશ્યક અને મહિંદ્રાનું છે.”

“વળી સંપ્રદાયના આશ્રિતે હંમેશાં પૂર્ણકામ રહેવું જોઈએ. જેને પરાત્પર, પુરુષોત્તમ નારાયણનો પ્રત્યક્ષ યોગ થયો છે એને માટે એ યોગથી પર અને શ્રેષ્ઠ બીજુ કોઈ પ્રાપ્તિ નથી. એ હકીકતની મસ્તી, આનંદ અને ગૌરવ, એના જીવનમાં એાતપ્રોત થઈ જવાં જોઈએ. પણ પૂર્ણકામપણું એટલે શું ? પૂર્ણકામ કોને કહેવાય ? પૂર્ણકામનું જીવન કેવું હોય છે ? વગેરે પ્રશ્નો આશ્રિતોએ બરાબર સમજવા જોઈએ. આ પ્રશ્નોના શ્રીજીમહારાજે પોતે વચનામૃતમાં સ્પષ્ટ ખુલાસા કરેલા છે. એમ દઢ માનવું કે મને ઈજ ઉપાસ્ય તરીકે પ્રાપ્ત થયેલું ભગવત્સ્વરૂપ, ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણ એજ શ્રેષ્ઠ સર્વોપરિ છે; એથી પર બીજું કંઇજ નથી, એટલું જ નહિ પણ એ જેવું પણ કોઈજ નથી; એ સર્વથી સમર્થ છે, સર્વનું નિયામક છે, જ્ડ-ચેતન સર્વના અંતરમાં, અંતર્યામી શક્તિઝ્રે રહેતું છે, સર્વેશ્વર છે; સર્વ અને આધીન છે પણ એ કોઈને આધીન નથી, સર્વથી સ્વતંત્ર છે, સર્વકારણનું કારણ છે, સર્વકર્તાના કર્તા છે,

સર્વ કર્મફળપ્રદાતા છે; જગતમાં ઈરછાશક્તિ, જ્ઞાનશક્તિ અને કિયાશાક્તિ જે કંઇ પ્રવર્ત છે તે એમનીજ પ્રેરેલી છે; એટલે એમની ઈરછા વિના ચૂકું પાંદડું પણ ફરી શકે તેમ નથી ચા ફેરવી શકાય તેમ નથી. જ્ડ ચેતન, સ્થાવરજંગમ, લોક અલોક, સર્વમાં સર્વત્ર, સદા એ જ વ્યાપીને રહેલા છે; સૃષ્ટિની પ્રવૃત્તિ, એમના સંકલ્પબળ અને એમણે પ્રેરેલી શક્તિના કારણેજ થઈ છે અને થાય છે; અને અક્ષરબ્રહ્મ પર્યત સૌ કોઈ, એમની આજ્ઞામાં જ વર્તે છે- એમની આજ્ઞામાં જ સૌ કોઈને વર્તવું પડે છે. આ પ્રકારનું જ્ઞાન, જીવનમાં નખશિખ એકાકાર થઈ જાય અને પૂર્ણકામપણું કહેવાય છે. જ્યારે એમ નિઃશંક મનાય કે પરમાત્માના પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપને ઓળખીને પામ્યા પણી, બીજું કંઇ જાણવા જેવું અને પામવા જેવું શેખ રહેતું નથી, છતાં સત્શાસ્ત્રોનું શ્રવણ અને વાંચન, મનન અને નિદિંદ્યાસ અખંડ કરવામાં આવતું હોય, સતપુરુષોનાં વચનો શ્રદ્ધા અને પ્રેમથી ધારવામાં આવતાં હોય, ભગવાને સત્શાસ્ત્રો અને સતપુરુષોદ્ધારા આંકેલી ધર્મ મર્યાદાનું બરાબર પાલન કરવામાં આવતું હોય, અન્ય સંપ્રદાય, ધર્મ, સત્શાસ્ત્ર, તીર્થ, દેવ અને સતપુરુષ માટે આદર, પ્રેમ અને પૂજાઈભાવ, વિચાર વાણી અને વર્તનમાં દાખવવામાં આવતો હોય એને પૂર્ણકામપણું કહેવાય છે. ભગવાને, બીજા અનેક ભક્તોના લાલનપાલન માટે અને જગતના જીવોના કલ્યાણ માટે અનેક સ્વરૂપો ધારણા કરેલાં છે - કરે છે; અનેક સ્થળોએ અનેક લીલાઓ કરેલી છે - કરે છે અને જીવપ્રાણીમાત્રના કલ્યાણ સારું, સૃષ્ટિના સર્જન, સંપોષણ અને સંહારની પ્રવૃત્તિ કરવા

માટે અનેક બ્રહ્માંડમાં અનેક તત્વો અને પુરુષોમાં પોતાની અમોદ શક્તિ પ્રેરી રહેલા છે એ બધાં સ્વરૂપો, જેને સત્તાઓમાં અવતાર સંજ્ઞાથી ઓળખાવેલાં છે એ બધાં અવતાર સ્વરૂપો, મારા ઈષ્ટ આરાદ્ય ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણમાંથીજ ઉત્પન્ન થયાં છે—થાય છે અને કાર્ય પૂર્ણ થતાં પાછાં એમનામાંજ લીન થયાં છે—થાય છે. તેથી, એ બધાં સ્વરૂપોમાં અને એ સ્વરૂપોએ જે લીલા કરી હોય, જે સ્થળોએ લીલા કરી હોય તે બધામાં, પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણનેજ નિહાળવા અને એ દાખિલાંસે સંભાનવા એને પૂર્ણકામપણું કહેવાય છે. પોતે દેહગોહથી, રૂપ, ગુણ, સ્વભાવ અને શક્તિ સર્વ રીતે જુદો અને વિલક્ષણ આત્મા છે, એવું નિશ્ચિત સમજુને આત્મારૂપે અંતરથી અખંડ વર્તવું એ પૂર્ણકામપણું કહેવાય છે; અને એ આત્મારૂપે—જેને શાસ્ત્રીય પરિભાષામાં અક્ષરરૂપે થવું અને વર્તવું કહેવાય છે એ આત્મારૂપે થઈને, પરમાત્મા પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપની અખંડ ભક્તિ ઉપાસના કરવી અને એમના દાસના પણ દાસ થઈને રહેવું, એ પૂર્ણકામપણું કહેવાય છે. ભગવાનની અને ભગવાનના ભક્તોની નિષ્કામપણે, નિષ્કપટ થઈને સેવા કરવી; સત્ત એવા જે પરમાત્મા, સત્ત એવા જે સત્પુરુષો અને સત્ત એવો જે ધર્મ, એની સેવા કરવી એજ જીવનનું દ્યેય છે, એજ મુક્તિનું સ્વરૂપ છે, એને પૂર્ણકામપણું કહેવાય છે. અને આ પ્રકારના જ્ઞાનનો અને પ્રાસિનો, આ જન્મમાં જ, દેહ છતાં જ અનુભવ કરવો, નિત્ય નવો અને નવો અનુભવ કરવો, એને પૂર્ણકામપણું કહેવાય છે.”

“સુજ્ઞ અને વિવેકી આશ્રિતે જરા સ્વર્ણ ચિત્તે પૂર્ણકામપણાની આ વ્યાખ્યાનો અંતરમાં ઉત્તરીને વિચાર કરવો જોઈએ; અને પોતે, ખરેખર એ રીતે પૂર્ણકામ થયો છે; અથવા એક ઘડી, આ દેવ, આ ધર્મ અને આ કર્મ કરે છે અને બીજી ઘડીએ, અન્ય દેવ, અન્ય ધર્મ અને અન્ય કર્મ કરે છે એનો નિર્ણય કરવો જોઈએ. આજે મોટા ભાગે પૂર્ણકામપણું જીબના ટેરવે વસેલું છે, પણ અંતરની પાઠી ઉપર એ અમૃતાક્ષરે લખાયેલું હોતું નથી. આ સ્થિતિ દુઃખ ઉપજાવે એવી છે પણ સાચી છે. દ્યાનમાં રાખજો કે, જે પૂર્ણકામ થયેલો હોય છે તે અતિ નખ હોય છે, વિવેકી હોય છે; એના પગ, આનંદ અને ગૌરવથી ઉપડતા હોય છે પણ એના હાથ, પ્રેમ અને આદરથી જોડાયેલા હોય છે. એની આંખ નિર્દોષ અને નિર્મળ હોય છે અને તેમાંથી અમૃતકિરણો સદા વહેતાં હોય છે. ભગવાન કહે છે કે, જે આ રીતે પૂર્ણકામ થયા હોય છે, જે જીવનમાં આ પ્રમાણે પૂર્ણકામ વર્તતો હોય છે, તે જ મારો ભક્ત છે. ભગવાન કહે છે કે, હું એવા ભક્તનેજ વશ વર્તું છું. ભગવાન કહે છે કે, જે એવી રીતે પૂર્ણકામ થયો નથી, જે એવી રીતે જીવન—વ્યવહારમાં પૂર્ણકામ વર્તતો નથી, તેનું જીવન અને કર્મ, જેમ અનિનમાં નાખેલું બી બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે અથવા ખારાપાટમાં વાવેલું બી સૂક્ખાઈને નાશ થાય છે તેમ નાશભાષ થાય છે. જે આવી રીતે પૂર્ણકામ થયો નથી અને વર્તતો નથી તેવાની, પછી તે ગમે તેવો મોટો જ્ઞાની, દ્યાની, યોગી કે ભક્ત, કહેવાતો હોય, તો પણ એની છાયામાં સમજુ આશ્રિતે કદી ઉભા ન રહેવું જોઈએ.”

“જગત વ્યવહારમાં તમે જુઓછો કે,

પતિપ્રતા ઋને પતિથી અધિક પ્રિય બીજું કાંઈજ હોતું નથી; એની દસ્તિમાં પતિથી પર અને ઈષ્ટ બીજું કાંઈજ હોતું નથી; એ નિશ્ચિત માને છે કે, પતિની આજામાં વર્તવું અને પતિને પ્રસન્ન કરવા એ જ એનું પરમકર્તવ્ય અને ધર્મ છે; છતાં એ સસરા, જેઠ, દિયેર વગેરેને પતિના સંબંધીએ જાળીને એમની સેવા સંભાવના કરે છે. જગતના શાણા માણસો કહે છે કે, એના આ પ્રકારના વર્તનથી એના પતિપ્રતાધર્મનો લવલેશ ભંગ થતો નથી, પણ એ ધર્મ વધારે ઉજળો બને છે, એનું ગૌરવ સહચ્છ્રગણું વધે છે; તેમ ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણના અનન્ય ભક્તે પણ પતિપ્રતા નારી પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ. જેમ પતિપ્રતા નારી, સસરા જેઠ વગેરેને પતિના સંબંધી તરીકે નીરખે છે તેમ ભક્તે ભગવાનના ભક્તોમાં ભગવાનને નીરખવા જોઈએ; પૂર્ણકામપણાની આ સાચી કસોટી છે. ભક્તના

જીવનમાં પૂર્ણકામપણાની જે મસ્તી, આનંદ અને ગૌરવ ઓતપ્રોત થયેલાં હોય છે-જેને સાચી ભાષામાં છક ચા કેશ કહેવામાં આવે છે તે હંમેશાં, વિવેકરસથી રસાયેલાં હોવાં જોઈએ. એ દ્યાનમાં રાખજો કે, ગોપાળાનંદસ્વામી, મુક્તાનંદસ્વામી, નિત્યાનંદસ્વામી, શુક્માનિ, પ્રેમાનંદસ્વામી, નિષ્કુળાનંદસ્વામી, બ્રહ્માનંદસ્વામી વગેરે જે નંદ સંતો દેશના ગામડે ગામડે અને ખૂણે ખૂણે ફરતા હતા અને ભગવાનના પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપનો મુમુક્ષુ લોકોને નિશ્ચય કરાવતા હતા, તે સાચા અર્થમાં પૂર્ણકામ હતા. પ્રત્યક્ષ ભગવત્સ્વરૂપમાં એમને જેવી ઉત્તમ નિર્ધિકલ્પ નિષ્ઠા હતી તેવી, આજે જણાતી નથી ચા બહુ ઓછી જણાય છે; પણ પૂર્ણકામપણાની વાતો બહુ સંભળાય છે. ખાસ દ્યાનમાં રાખજો કે, એવું દેખાવનું પૂર્ણકામપણું અપૂર્ણ મુમુક્ષુને વધારે અપૂર્ણ બનાવે છે અને અંતે અધોગતિના માર્ગ લઈ જાય છે.”

“અક્ષર નિવાસ”

(૧) શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવા મંડળના સભ્ય ભલાડાના પ.ભ. ઘનશ્યામભાઈ ત્રિભોવનદાસ ઠક્કર તા. ૩૦-૧૨-૧૮ના રોજ ટુંકી માંદગી બાદ ભગવત્ સ્મરણ પૂર્વક અક્ષર નિવાસી થયા છે. શ્રીજ મહારાજ તેમને પોતાનું સુખ આપે અને તેમના કુદુંબીજનોને તેમનો વિરહ સહન કરવાનું બળ આપે એવી પ્રાર્થના.

(૨) શ્રી સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સેવા મંડળના સભ્ય અમદાવાદ નિવાસી પ.ભ. અરુણભાઈ ત્રંબકલાલ ભણું પોતાના નિવાસ સ્થાને તા. ૫-૧-૨૦ના રોજ ભગવત્ સ્મરણ કરતાં કરતાં અક્ષરનિવાસી થયા છે. નિવૃત્તિબાદ સત્શાલ્લોના વાચનનો નિયમ તેમણે કેળવેલો. ભગવાન શ્રી સ્વામિનારાયણ તેમને નિજ સમીપનું સુખ આપે અને તેમના કુદુંબીજનોને તેમનો વિચોગ સહન કરવાનું બળ પ્રેરે એવી નમ્ર પ્રાર્થના.

-તંત્રી

-ઃ મુમુક્ષુની ડાયરીમાંથી :-

(નોંધ : એક બે અ.નિ. મુમુક્ષુ ભાઈઓ કે જેમણે સંતો અને અન્ય સત્પુરુષોના સત્સંગ સમાગમની નોંધ કરવાની સુટેવ પાડેલી-તેમની વર્ષો અગાઉની નોંધ-ડાયરીઓ પૈકી કેટલાક સમયની ડાયરીઓ મળતાં તેમાં તેમના સત્સંગ સમાગમના નિચોડ રૂપે વ્યવસ્થિત નોંધ લખાએમાંથી કેટલુંક પ્રતીતિકર, મનનીય અને સર્વજીવ હિતકારી લખાણ આ વિભાગમાં ક્રમશા: આપવામાં આવશે.)

“....કરણ દેશમાં કાળાતળાવ ગામે રવજી સુતાર નામે રામાનંદ સ્વામીના સાચા શિષ્ય અને બાળ બ્રહ્મચારી હતા. તેમને શ્રીજીએ પોતાના જેવો પ્રતાપ આપી કરણમાં સત્સંગ કરાવવા આજી આપી. પરંતુ, સાથે સાથે ચાર નિયમ આપ્યા કે આ નિયમોમાં રહેજો તો તમારી પ્રતિષ્ઠા વધશે અને રક્ષણ થશે. (૧) ઝીણાં વસ્ત્ર પહેરવાં નહિ. (૨) મિષ્ટાન્ન જમશો નહિ. (૩) બાઈઓની સભામાં વાતો કરશો નહિ. (૪) નાસ્તિક ના હૃદયમાં પ્રવેશ કરશો નહિ. રવજીભાઈએ તો સત્સંગ કરાવવા માંડયો. તેમની માન-પ્રતિષ્ઠા વધવા માંડયા અને તેમાં શ્રીજીએ આપેલા નિયમો ગૌણ થઈ ગયા અને વખત જતાં તે ચાર નિયમો લોપવા માંડયા. અને પોતે માનવા લાગ્યા કે મને શું અડશે ? હું તો ભગવાનની માફક નિર્ણય જ છું. આમ કરતાં તેમનું અધ્યાત્મિક થયું. શ્રીજીને ખબર પડી અને ઐશ્વર્ય સર્વે પાછું ખેંચી લીધું. ખાવાના પણ સાંસા પડવા લાગ્યા. ભગવાન આગળ ગોંડળમાં તે આવ્યા અને ગુણહાની માફી માગી પશ્ચાતાપ કર્યો. શ્રીજીએ હૃદભેદ સુતાર પર કાગળ લખી આપી જણાવ્યું, “રવજીને જમીન આપજો; બળદ આપજો, ઘર આપજો અને પરણાવી દેજો.” શ્રીજી આજી મુજબ સર્વ વ્યવસ્થા થઈ ગઈ અને રવજીભાઈ ગૃહસ્થ જીવન ગાળવા લાગ્યા. એક વખત ભગવાન ફરતા ફરતા કાળાતળાવ આવ્યા. રવજીની સ્ત્રીને ચમત્કાર દેખાડ્યો અને તેને રવજીભાઈ ઉદાસ થાય તે પ્રમાણે વર્તવાની આજી કરી રવજીના કહેવાથી વિરુદ્ધ વર્તન કરતી સ્ત્રીથી રવજીભાઈ ઉદાસ થઈ ગયો અને સંસારમાં મન ગોઠવા ન લાગ્યું. તેથી તેમને નિર્વાસનિક થયેલા જાણી શ્રીજીએ તેમને સાધુ બનાવી રામદાસજી નામ પાડ્યું (નાના રામદાસસ્વામી). તે વૈદું સારું કરતા. સારાંશઃ ગમે તેવી ઉર્ચ સ્થિતિ પામ્યો હોય છતાં શ્રીજી મહારાજની આજી પળવામાં બેપરવાઈ કરે, ગાફેલાઈ રાખે અને ઉર્છંબલ વર્તન કરે તો ઉર્ચ સ્થિતિમાંથી માડીને અધોગતિ થાય છે. જો ભગવાનની આગળ અગર મોટા પુરુષ (એકાંતિક ભક્ત) પોતાના ગુનાનું પ્રાયશ્ક્રિત કરી માફી માગે તો તેને ભગવાન ગમે તે પ્રકારે નિર્વાસનિક કરી દે છે. માટે આપણે તો શ્રીજીની આજીએ નિરંતર અત્યંત સાવધાન થઈને રહેવું. ગાફેલાઈ રાખવી નહિ ગાફેલનો સત્સંગમાં પગ ટકતો નથી. માટે સદા સાવધાન રહેવું.....”

“....સંત નામના જ એટલે માત્ર કહેવાના જ નહિ પણ જેમાં શ્રીજીના કલ્યાણકારી સદ્ગુણો રહ્યા હોય તેમાં આત્મબુદ્ધિ કરવી. કેવળ નિઃસ્પૃહી અને ભગવદ્ ભક્તિમાં નિરંતર હોય તેમને જ સેવવા.....”

“સત્તસંગ પ્રદીપ” ને બેટ આપનારની શુભ નામાવલિ

રૂ. રૂમ	નામ	ગામ	પ્રસંગ
૫૦૦૦-૦૦	રીકીન નરેશકુમાર ઠક્કર	અમદાવાદ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૦૦૦-૦૦	અ.નિ. વિષ્ણુલદાસ સોમચંદ શાહ	અમદાવાદ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
	પરિવાર હસ્તે ભગવત્ભાઈ શાહ		
૧૦૦૦-૦૦	અજયભાઈ ચંદ્રકાંતભાઈ ગોસલીઆ ઘાટકોપર	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે	
		મુંબઈ	
૧૦૦૦-૦૦	કલાબેન રામભાઈ શાહ	આણંદ	અ.નિ. કનુભાઈ ભોગીલાલ કોઠારી, અ.નિ. કાંતાબેન કનુભાઈ કોઠારી, અ.નિ. રામભાઈ એન. શાહના સ્મરણાર્થે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૫૦૦-૦૦	અ.નિ. બાબુભાઈ મળીલાલ શાહ અમદાવાદ		શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
	પરિવાર હસ્તે ભરતભાઈ શાહ		
૫૦૦-૦૦	નરેશકુમાર વાડીલાલ ઠક્કર	અમદાવાદ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૫૦૦-૦૦	કૌશીકભાઈ લદ્ધમીનારાયણ શુક્લ વડોદરા	વડોદરા ગેસ લિમિટેડમાં એડવાઈઝર (HR)	તરીકે નોકરી મળી તે નિમિત્તે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૨૦૧-૦૦	કીશ તથા અંશ ઘવલભાઈ પટેલ દર્મજ		શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૦૫-૦૦	ભૂપેન્દ્રભાઈ મધુસુદનભાઈ પંડ્યા ભર્ય		શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૦૦-૦૦	જયાબેન રજનીકાંત ઠક્કર	નાસીક	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૦૦-૦૦	અશોકભાઈ કાંતિલાલ મહેતા	સુરત	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૦૦-૦૦	હેમંતભાઈ આનંદપ્રસાદ દવે	અમદાવાદ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૦૦-૦૦	જોધી દિનેશભાઈ અંબાલાલ	વડોદરા	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૦૦-૦૦	હીર પથીકભાઈ ઠાકર	અમદાવાદ	જન્મદિન નિમિત્તે શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૦૦-૦૦	રોશન તરણભાઈ ભરૂ	દહેગામ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે
૧૦૦-૦૦	વત્સલ તરણભાઈ ભરૂ	દહેગામ	શ્રીજી પ્રસન્નતાર્થે

મૂર્તિના દર્શન

ભગવાનની મૂર્તિમાં ધાતુ-પાષાણનો ભાવ ના રાખવો પણ પરમ હિંદ્ય ભાવ લાવવો. ચિંતની પ્રતિમા હોય તો કાગળનો ભાવ ના આવવા હેવો એ સાક્ષાત્કાર પરમાત્મા છે એમ ગાળું. ભગવાન મનુષ્યનું હોય ત્યારે તેમનામાં મનુષ્યભાવ ના લાવવો જેટલો ઊચામાં ઊંચો ભાવ હશે તેટલું અધિક ફળ મળશે. એમ માનવું કે અહોહો ? હું કોનું દર્શન કરી રહ્યો છું ? સાક્ષાત્કાર પુરુષોત્તમ નારાયણ મને દર્શન દઈ રહ્યા છે. ભગવાનનું સ્વરૂપ સદા નિર્ગૂહા સમજવું. શિક્ષાપત્રીમાં લખ્યું છે કે પ્રોત્કસ્ત નિર્ગુણ ભક્તા... ભવન્ત્યેવહિ નિર્ગુણાઃ.... ભક્ત પણ નિર્ગૂહા થઈ જાય છે.

- શ્રી ઈશ્વલાલ લાભશંકર પંડયા

BOOK-POST

From :

Shree Swaminarayan Satsang Seva Mandal
 Indukumar Laxmiprasad Pandya,
 "Gurukrupa",
 Zaghdia Pole, Nagarwada,
 NADIAD-387001. (India)

To/પ.ભ.શ્રી

Printed by Vakal Printery, Published by Indukumar Laxmiprasad Pandya, on behalf of Shree Swaminarayan Satsang Seva Mandal and Printed at Vakal Printery, No. 01-17-475-951-000-101 of Ward No-1 situated at Jogidas Vitthal's Pole, Raopura, Vadodara and Published from "Gurukrupa", Zaghdia Pole, Nagarwada, Nadiad-387001 (India). Editor : Indukumar Laxmiprasad Pandya.

